

Н. Н. Коцан, доктор географічних наук,
професор, завідувач кафедри
країнознавства і міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки.

Р. Р. Мазурець, здобувач кафедри
країнознавства і міжнародних відносин
Волинського національного університету
імені Лесі Українки.

Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму

У роботі проаналізовано сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму. Вказано територіальні відмінності розвитку туристичної галузі господарства. Охарактеризовано вплив туризму на економічний розвиток. Проаналізовано перспективи розвитку міжнародного туризму.

Ключові слова: туризм, міжнародний туризм, туристичний макрорегіон.

Kocan N. N., Mazurets R. R. Modern tendencies in the development of foreign tourism. Modern tendencies and perspectives of the international tourism development are examined in the article. It is also indicated the territorial distinctions in the development of the tourist field of the economy. The influence of the tourism on the economical development and surroundings is described too.

Key words: tourism, international tourism, a touristic macroregion.

Постановка наукової проблеми. Сучасна туристична сфера швидко прогресує. Її розвиток сприяє активному економічному розвитку багатьох

країн світу. Проте на розвиток туристичної галузі господарства окремої держави істотно впливають світові тенденції розвитку туризму. На сьогоднішній день, туризм став самостійною галуззю господарства. На його частку припадає майже 6% світового валового національного продукту, 5% усіх податкових зборів та 7% світових інвестицій. Розвиток туристичної галузі сприяє збільшенню надходжень до бюджету, створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури, будівництву нових туристичних об'єктів, посиленню охорони та реконструкції існуючих історико-культурних пам'яток, охороні природи. У багатьох країнах світу туризм став важливим джерелом доходів бюджету і належить до найперспективніших галузей національної економіки. Розбудова рекреаційно-туристичної галузі та посилення її впливу на економічний розвиток стали одним з пріоритетних напрямків розвитку світового господарства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв досить широко в своїх працях описують історію туризму. Мальська М. П., Худо В. В., Кифяк В. Ф., Любіцева О. О. глибоко характеризують поняття «туризм» та «туристична індустрія», розглядають проблеми, пов'язані з бізнесовими аспектами туризму, характеризують сучасний стан розвитку туризму в Україні, проте історію туризму подають дуже коротко. І. Г. Смирнов займався характеристикою туристично-фінансових потоків та моделей управління в міжнародному туристичному бізнесі, дав широку характеристику туристичним макрорегіонам.

Мета роботи полягає у характеристиці сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: коротко описати історію туризму; визначити чинники, які сприяють розвитку туризму; виділити основні туристичні макрорегіони світу; охарактеризувати вплив міжнародного туризму на економічний розвиток та на довкілля; вказати перспективи розвитку міжнародного туризму.

Виклад основного матеріалу. Період виникнення туризму сягає сивої давнини. Людина прагнула пізнавати довкілля, що спонукало її до подорожей. Спочатку метою таких мандрівок був пошук їжі, пізніше – корисних копалин та суто науковий інтерес. Людина відкривала все нові і нові території, заселяла їх та окультурювала, тобто йшов процес розширення ойкумене.

Пізніше розвиток торгівлі вимагав достовірної й докладної інформації про країни, їх населення та звичаї. Одними з перших мандрівників, які збирали таку інформацію, були купці. Поїздки давніх греків і римлян до Єгипту у VI ст. до нашої ери були систематичними. В Єгипті їх приваблювала незвичайна природа, давня історія, культура, а також торгівля.

У середні віки масовому пересуванню людей сприяли хрестові походи та численні війни, що були спричинені прагненням людей захопити багатства та поширити свою релігію на інші території.

Особливо значний внесок в розвиток подорожей зробило паломництво, яке було досить поширеним в давні часи і не втратило своєї актуальності і сьогодні. Досить масовим було і залишається паломництво мусульман до Мекки і Медини, християн до Гробу Господнього в Єрусалимі тощо.

Незважаючи на мету усіх цих подорожей, вони безперечно розширювали географічні знання людини, створювали передумови для великих географічних відкриттів, які мали на меті пошук багатств, налагодження нових торговельних зв'язків.

Розширення торговельних і культурних зв'язків, географічні відкриття, що розширили межі відомого, зумовили збільшення мобільності населення, а це сприяло пізнанню людством навколишнього світу.

Результатом численних подорожей людей у різні часи стало промислове та культурне освоєння багатьох територій, нагромадження численних наукових та літературних матеріалів. У багатьох людей

з'явилася потреба у відвідуванні нових територій, в ознайомленні з звичаями і побутом інших народів. Це зумовило виникнення особливої форми подорожей – туризму.

Активізація господарських та культурних зв'язків істотно збільшували не тільки рух населення, а й сприяли будівництву доріг, готелів, закладів громадського харчування, зон відпочинку та лікування.

Науково-технічний прогрес активно сприяв розвитку туризму. Адже з появою нових видів транспорту, подорожувати стало набагато зручніше. Люди швидше діставалися пункту призначення. Їх перебування в дорозі ставало комфортнішим і вимагало менше зусиль.

У кінці ХХ ст. туризм набув всесвітнього характеру. У багатьох країнах світу він дав змогу вирішити багато соціально-економічних проблем, зокрема фінансових. Наприклад, Іспанія та Італія, які приймають кожного року більше 50 млн. туристів, отримують відповідно 47,9 та 35,4 млрд. доларів США прибутку; Австрію, населення якої становить 8,6 млн. жителів, щорічно відвідують 18,2 млн. зарубіжних гостей, а надходження до бюджету перевищують 15,5 млрд. доларів США на рік. Отже, розвиток туристичної галузі сприяє збільшенню доходів бюджету, створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури і загалом розвитку третинного сектору економіки, охороні та реконструкції існуючих історико-культурних пам'яток, охороні природи [3, 7].

Туризм – різновид рекреації, один з видів активного відпочинку. Це галузь економіки, яка останнім часом розвивається досить швидкими темпами, випереджаючи за темпами розвитку навіть нафтовидобуток та автомобілебудування. Світова наука передбачає активний розвиток даної галузі і в майбутньому.

Основними групами чинників розвитку туризму є наступні:

- мотиваційні (психологічні чинники, які впливають на вибір мети подорожі в ті чи інші періоди в певні регіони. Тобто потреби, мотиви, цінності, стереотипи тощо).

- географічні (особливості фізико-, економіко-, політико-географічного положення країн та регіонів, необхідність налагодження зв'язків між ними);
- політичні (стабільна політична ситуація);
- соціальні (демографічні та міграційні процеси, розвиток суспільних відносин);
- розвиток науково-технічного потенціалу;
- екологічні (збереження навколишнього середовища, придатного для проживання та відпочинку людей);
- економічні (розвиток економіки);

Весь комплекс чинників, що впливають на розвиток міжнародного туристичного бізнесу, можна поділити на дві групи:

1. чинники, що діють незалежно від діяльності організацій індустрії туризму (мотиваційні, економічні, політичні, географічні, соціальні, екологічні);
2. чинники, що сприяють розвитку туризму, які активно використовують туристичні організації у своїй діяльності (науково-технічний потенціал).

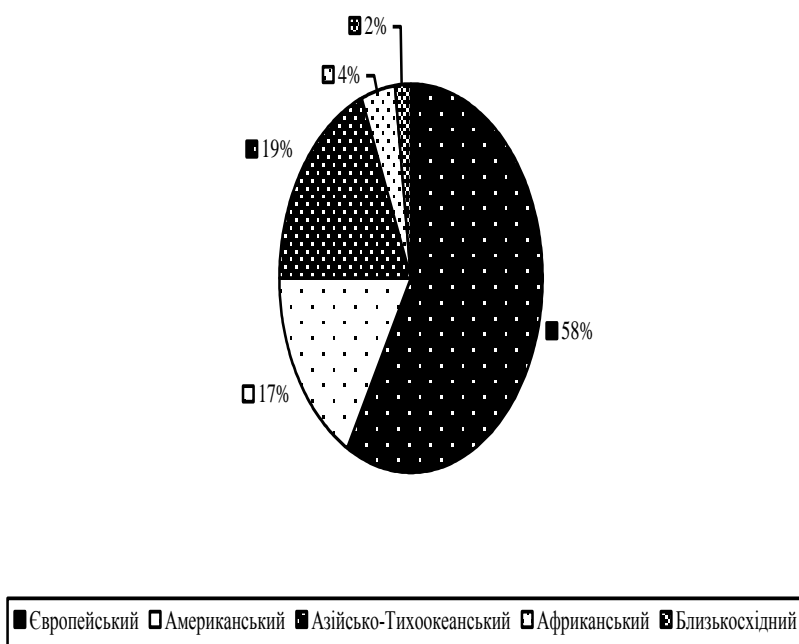
Однак поряд з позитивними чинниками за останні півстоліття туризм відчув негативний вплив низки різномірних чинників, серед яких – природні катастрофи, соціальні потрясіння, війни, економічні кризи, терористичні акти. Незважаючи на це, з 1950 року (початок регулярного обліку туристичних потоків) не було відзначено ні одного значного спаду темпів зростання міжнародного туризму, який за період останніх 15 років зростає щорічно на понад 4% [6].

Для сучасного міжнародного туризму характерна значна територіальна нерівномірність. У самому загальному вигляді вона відбиває різні соціально-економічні рівні країн світу: на економічно розвинені країни припадає 57% туристських прибутків, на країни, що розвиваються – 30%, на країни з перехідною економікою – 13%. При подібній регіональній

структурі туристських прибутків і доходів виділяються п'ять туристичних макрорегіонів світу:

1. Європейський (куди включають країни Західної, Північної, Південної, Центральної, Східної Європи, а також держави Східного Середземномор'я – Ізраїль, Кіпр, Туреччину).
2. Американський (включає країни Північної, Південної, Центральної Америки, острівні держави і території Карибського басейну).
3. Азійсько-Тихоокеанський (включає країни Східної та Південно-Східної Азії, Австралію та Океанію).
4. Африканський (включає країни Африки, крім Єгипту та Лівії).
5. Близькосхідний (включає країни Західної та Південно-Західної Азії, Єгипет, Лівію) [6].

Для всіх макрорегіонів характерна поступова динаміка розвитку, проте темпи не однакові, як і не однакова кількість туристських прибуттів (рис. 1).

Рис. 1. Частка туристських прибуттів туристичних макрорегіонів світу.

Найбільша їх частка припадає на Європу (58%). Це пояснюється наявністю всіх видів рекреаційних ресурсів, стабільною економічною і політичною ситуацією в даному макрореґіоні, наявністю розвинутої інфраструктури та вигідним географічним положенням. Проте відпочинок в Європі дорожчий, ніж в інших макрореґіонах, що негативно впливає на розвиток туризму в даному реґіоні.

Другу позицію займає Азійсько-Тихоокеанський макрореґіон, частка туристських прибуттів даного макрореґіону складає 19%. Це пояснюється наявністю унікальних та екзотичних видів рекреаційних ресурсів, високим рівнем сервісу. І все це на фоні нижчих цін і менших витрат ніж наприклад в Європі або Америці. Проте негативний вплив на розвиток даного макрореґіону та на кількість туристських прибуттів чинить нестабільна політична ситуація, часті випадки природних катаклізмів таких як землетруси, цунамі, повені.

Третю позицію займає Американський макрореґіон. Деяко нижча частка туристських прибуттів в даному реґіоні пояснюється не зниженням туристичної привабливості Америки, а більш швидшим темпом розвитку туристичної індустрії в інших макрореґіонах. Даний реґіон характеризується наявністю більшості видів рекреаційних ресурсів, розвинутою інфраструктурою. Проте нестабільна політична ситуація в країнах південної Америки, природні катаклізми в США (урагани, повені), сприяють зниженню частки туристських прибуттів.

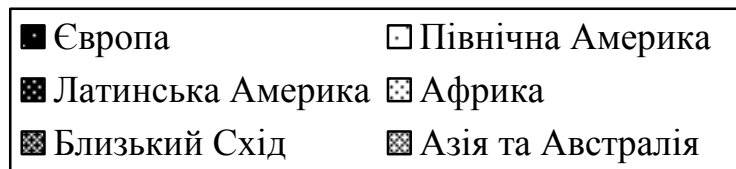
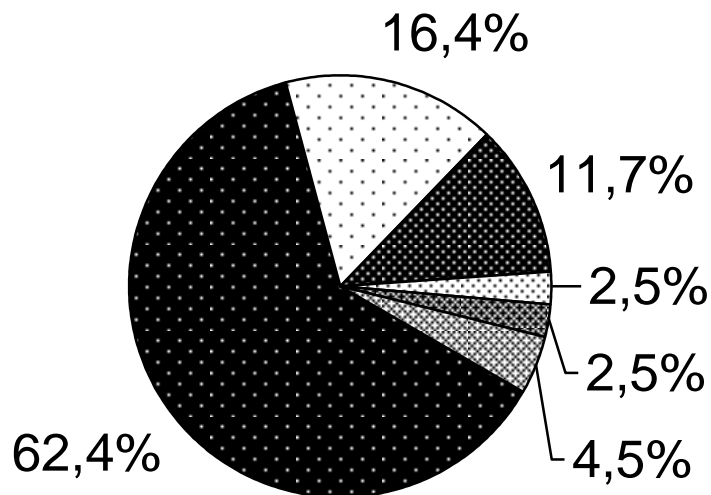
На передостанньому місці, по частці туристських прибуттів, знаходиться Африканський макрореґіон. Африка – найдешевше місце відпочинку у світі, де зосередженні багаті природні рекреаційні ресурси що сприяє збільшенню кількості туристських прибуттів, проте недостатньо розвинута інфраструктура, низький рівень туристичного сервісу, відсутність значних культурно-історичних рекреаційних ресурсів негативно впливають на розвиток туристичної галузі в Африці.

Близькосхідний туристичний макрорегіон характеризується найнижчою часткою туристських прибуттів, яка складає 2%. Це пояснюється нестабільною політичною ситуацією в регіоні, відсутністю розвиненої туристичної інфраструктури. Проте тривалий туристичний сезон, наявність багатих рекреаційних ресурсів, як природних так і культурно-історичних, близькість розвинутих Європейських держав позитивно впливають на розвиток туризму в регіоні і складають значну частку в його туристсько-рекреаційному потенціалі [6].

На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло у повсякденне життя майже третини населення планети. Більше того, на початку ХХІ ст. туризм, за обсягом доходу, справедливо посів третє місце серед провідних галузей світової економіки.

У багатьох країнах світу туризм є однією з найбільш пріоритетних галузей, внесок у валовий національний дохід яких складає 20-45%, а надходження від іноземного туризму є основним джерелом отримання валюти. Туристичний бізнес стимулює розвиток інших галузей господарства, таких як будівництво, зв'язок, харчова промисловість, сільське господарство, торгівля, виробництво товарів народного споживання та інші. Цей бізнес приваблює підприємців із багатьох причин: невеликі стартові інвестиції, зростаючий попит на туристичні послуги, високий рівень рентабельності й мінімальний термін окупності витрат [2, 33].

Якщо проаналізувати діяльність туристичної сфери всіх країн світу і визначити лідерів по залученню туристів у свою країну, розташувавши їх по місцях за підсумками останніх років, то на першому місці впродовж 15 років залишається Франція, прийнявши біля 80 млн. іноземних туристів, далі йдуть Іспанія, США та Італія, які в сукупності прийняли понад 150 млн. туристів. Отже, визначивши лідерів по прийому іноземних туристів, можна впевнено констатувати той факт, що саме в цих країнах найбільший вплив на економіку мала сфера туризму. Проте надходження прибутків від туризму розподіляється у світі не рівномірно (рис. 2).

Рис. 2. Частка прибутків від туризму у %.

Найбільша частка прибутків від туризму припадає на регіони з досить високим рівнем економічного розвитку. Тобто туризм в даних регіонах активно впливає на економічний розвиток.

У наш час туристична галузь утворила 12% світового валового внутрішнього продукту і поглинула 13% витрат споживачів [2, 31].

За чисельністю працівників сфера туризму також стала однією з найбільших у світі – у ній зайнято понад 260 млн. осіб, тобто кожний 10-й працюючий. Туризм є вагомим джерелом утворення робочих місць, і, за прогнозами, протягом наступних 5-ти років у світі створюватиметься 2500 нових робочих місць щодня. Це одна з не багатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу. Це має важливе значення, оскільки поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу в суспільстві. Крім того, світовий досвід показує, що сферу туризму можна розвивати і в період економічних

криз, що має важливе значення для країн Східної Європи. Витрати на створення одного робочого місця тут в 20 разів менші, ніж у промисловості, а оборотність інвестиційного капіталу в 4 рази вища, ніж в інших галузях господарства. Прикладом можуть бути такі країни, як Аргентина, Бразилія, Мексика, Єгипет, Туніс, Перу та інші [2, 31 – 32].

І ще один дуже важливий фактор - вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище. Цей вплив може бути безпосереднім, опосередкованим, позитивним і негативним. Туризм не може розвиватися без взаємодії з навколишнім середовищем, але управляючи цим розвитком, можна зменшити негативний вплив і збільшити позитивний.

Позитивний вплив включає охорону й реставрацію пам'яток природи, історії, культури, створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу.

Негативний вплив, на жаль, більший, зокрема – це вплив на якість води в річках, озерах, морях та на якість повітря, зростання викидів шкідливих речовин транспортними засобами, самовільне розміщення тимчасових баз відпочинку, забруднення відходами навколишнього середовища, самовільне розпалювання вогнищ, понівечення історичних пам'яток вандалами. Деякі види туристського відпочинку, як-от полювання, риболовля, збирання рослин, завдають негативного впливу живій природі й призводять до зменшення чисельності або навіть до повного зникнення фауни та флори певних територій. Зростання населення в туристських регіонах, будівництво нових туристичних потужностей потребує залучення якомога більшої кількості природних ресурсів, що, у свою чергу, збільшує навантаження на довкілля [2, 39–40].

За прогнозами Всесвітньої туристичної організації (ВТО), сфера туризму активно розвиватиметься і в майбутньому. Кількість подорожуючих до 2020 року сягне 1,6 млрд. осіб на рік, що означає збільшення туристичних прибуттів у 2,4 рази порівняно з 2000 роком.

При цьому доходи від туризму, за прогнозами ВТО, у 2010 році складуть 1550 млрд. доларів США, тобто у 3,3 рази перевищать рівень 2000 року, а до 2020 року прогнозується збільшення доходів до 2000 млрд. доларів США [2, 226 – 227].

Прогноз найбільш популярних туристичних напрямків до 2020 року наведено у таблиці 1.

Таблиця 1*

Країна	Кількість туристичних	Частка на світовому	Динаміка зростання
Китай	137,1	8,6	8,0
США	102,4	6,4	3,5
Франція	93,3	5,8	1,8
Іспанія	71,0	4,4	2,4
Гонконг	59,3	3,7	7,3
Італія	52,9	3,3	2,2
Великобританія	52,8	3,3	3,0
Мексика	48,9	3,1	3,6
Росія	47,1	2,9	6,7
Чеська Республіка	44,0	2,7	4,0
Всього	708,8	44,2	-

* Складена за даними Всесвітньої туристичної організації

Із таблиці видно, що при щорічному зростанні на 8% кількість туристичних прибуттів у Китай досягне до 2020 року 137,1 млн.

Другим за популярністю туристичним напрямком стануть США (102,4 млн.), далі - Франція (93,3 млн.), Іспанія (71,0 млн.), Гонконг (59,3 млн.).

Щоденні витрати туристів, за винятком коштів на авіап перевезення, збільшаться до 5 млрд. доларів у день.

За прогнозами ВТО, очікується бурхливий розвиток виїзного туризму. Найбільшими країнами-постачальниками туристичних потоків стануть Німеччина, Японія, США, Китай, Великобританія.

Економічна відсталість країн Східної Європи є реальним бар'єром для залучення населення цих країн у міжнародний туризм. Обсяги туризму між країнами Західної і Східної Європи будуть зростати в основному в напрямку зі Сходу на Захід.

І все ж таки разом з економічним піднесенням країн Східної Європи, розбудовою туристичної інфраструктури, розвитком транспортних систем, міжнародний туризм для країн, що розвиваються, стане джерелом не тільки надходження іноземної валюти, але і створення нових робочих місць [2, 226 – 227].

Фахівці Всесвітньої туристичної організації визначили п'ять найперспективніших видів туризму у XXI столітті:

1. Круїзи – один з найперспективніших та бурхливо зростаючих видів туризму. Якщо на початку 1980 року кількість «круїзних» туристів складала 1,5 млн. осіб, то нині – 10 млн. і їх кількість постійно зростає;
2. Пригодницький туризм – для любителів гострих відчуттів. Постійно зростає попит на сходження на найвищі вершини світу та екскурсії по морських глибинах;
3. Культурно-пізнавальний туризм – активно розвиватиметься в Європі, Азії, Близькому Сході, відповідно зросте значення охорони пам'яток культури;
4. Діловий туризм – набув активного розвитку нині і розвиватиметься і в майбутньому, що пов'язано з швидкими темпами розвитку світової економіки, поглибленням політичних та економічних зв'язків між різними державами світу;

5. Космічний туризм – за даними американських фахівців забезпечить щорічний дохід у розмірі 10 млрд. доларів США.

Висновки. Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму мають позитивний характер. Проаналізовані дані свідчать про те, що туристична галузь економіки активно розвивається: зростає кількість туристичних прибуттів у світі загалом і у всіх туристичних макрорегіонах зокрема, створюються нові робочі місця у сфері туризму і їх кількість постійно зростає, збільшуються прибутки від туризму. Проте існує ряд проблем галузі, вирішення яких суттєво прискорить розвиток туристичної сфери. Тому подальші наукові пошуки в цьому напрямку будуть присвячені пошукам шляхів вирішенні проблем розвитку туристичної галузі господарства.

Література

1. Луцишин Н. П., Луцишин П. В. Економіка й організація міжнародного туризму: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 230 с.
2. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). – К., 2004. – 436 с.
3. Мальська М. П., Худо В. В. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 424 с.
4. Кифяк В. Ф. Організація туризму: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. – 344 с.
5. Сенин В. С. Организация международного туризма. – М., 2004.
6. Смирнов І. Г. Туристично-фінансові потоки та моделі управління в міжнародному туристичному бізнесі // Географія і сучасність: Зб. наукових праць Київського національного педуніверситету ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2006. – Вип. 5 (15). – С.
7. Устименко Л. М., Афанасьєв І. Ю. Історія туризму: Навчальний посібник. – К.: Альтер-прес, 2005. – 320 с.

